

Կարիճն ՍԱՀԱԿՅԱՆ
Ռոզա ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

**ՆՇԱՆԱՍԻՄՎՈԼԱՅԻՆ ՀԱՍՏԱԿԱՐԳԸ. ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԻՄՎՈԼՆԵՐԻ
ՅՈՒՐԱՅՈՒՄԸ ՀՈԳԵԿԱՐԳԱՎՈՐՍԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅՈՒՄ**

Սիմվոլի /խորհրդանիշ/ բնույթի եամադրականությունը պայմանավորվում է վերջավոր ձևի ու անվերջ բովանդակությամբ եամակցությամբ: Յուրաքանչյուր սիմվոլ մեզ մտանցում է ամբալջի գաղափարին, որի առանձնամասերի քննությունը իմքնին դեռ սիմվոլ չէ: Բազամ անբացատրելի վրաստերի սակայությամբ՝ յուրաքանչյուր իրադրական սիմվոլ միշտ էլ անհայտ է որոշակի եաթարերություններում: Սիմվոլի մեկնաբանման առամալ գոյության ունի մի սահման, որից այն կտմ մեր իմացությամբ չի կարող անցնել:

Լինելով արդյունք և գոթընթաց՝ սիմվոլը կամ իտրերդանիշն արտահայտում է առարկայի կամ երեույթի էությունը: Սիմվոլի սաարկան պաակերային կատացվածք է, որը վերածվում է ընդհանրացված և չծավալված նշանի: Սիմվոլն անբացատրյալ ձևալ ընդգրկում է իրերի բոլոր եմաբավոր դրաերումները, սակածում դրանց անվերջ ծավալամների եեռանկսրը: Դրանով իսկ ընդհանրացված իմասաային բնորոշումներից անցնում եմք առանձին, որոշակի միավորների քննությանը:

Գոյաթյան ունի սիմվոլ-առարկա կամ իդեալականացված առարկա եասկացաթյունը: Սիմվոլն սաանձին առարկաների պարզ նշան չէ. ալլ ամվտվում է ընդհանրացված այնսլիսի իմասաային թովանդակությամբ, որն անվերապաեղեն եմթարկվում է եեռագա ծավաղման աներածեշաության պաեանցին: Սիմվոլի մշակութային դրսերումները բովանդակում եմ իրականության ընդհանրացված սկզբունքին եամասաաասսիան անմիջականոթեն նշանակված գգայական պաակերներ: Սիմվոլն եմթադլում է գաղափարի և պաակերի գուգակշաության, միաժամանակ նրա սնջ պաակերն ամբուջությամբ պաեալանում է իր ինքնուրույնաթյունը՝ ներառելով արտացոլվող առարկայի վերացարկված մտանցումների եամալսմրվածությունը: Այս առումով սիմվոլը եմարալորություն է ուալիս անցնելու պսակերի և առարկայի, արտաքին աշխարհի և եոգեկանի անբաժանելի միաանությանը:

Սիմվոլի ալլունավեսաթյունը պայմանավորված է նրա մակածման (ինդուկցյան) եմարալորություններով, որ ներաաում է անգլիաակցական եոգեկան գոլընթացներ և գլաակցական մաածալության ձևեր: Խորերդանիշների եամակարգն ունի գաղափարապաակերային կալմ, որն արաացում է միայն իմասաային եալաբերությունը:

Ուսումնասլրելով սլմվոլը մեկնաբանող եեաագաաթյունները՝ կարելի է սիմվոլ ընդհանրական եասկացաթյամբ նշանուկել այն կայան կառացվածքները, ոլունք ունենթաքնված իմասա, որոշակի բովանդակաթյան ընդլայնելա եմարալորություն և անբաժանելի եմ պաակերային կառույցներից: Սիմվոլները որոշակի պայմանակառությամբ էապես նպասաում եմ մարդկային մաքի ընդհանրացմանը:

Մասնագլիական գրականության մեջ ընդունված է աարերդակել *պայմանական, պաաաիական և ունիվերսալ* խորերդանիշներ: Պայմանական խորերդանիշ է առարկայի անվանումը, որը որեէ կապ չունի նրա բովանդակության կամ էոթյան եեա, այսինքն՝ ենչյունական կազմը սլայմանականոթեն է արվում տվյալ առարկային: Պատաեակսն խորերդանիշը բնորոշվում է խորերդանիշի և խորերդանշվողի միջև ներքին կապի բացակալությամբ: Ունիվերսալ սիմվոլի և խորերդանշվող առարկայի միջև գոյություն ունեն ներքին կապեր, որոնց եիմքում ընկած եմ ապրումներն ու ապալթությունները:

Տարերդակվում եմ նաև բնական և մշակութային սիմվոլներ: Առաջինները սերվում եմ եոգեկանի անգլիաակցական բովանդակությունից և նեթկայացնում եմ արքեաիսլային եիմնական պատերների բազմաթիվ աարերդակներ:

Արխայիկ արմաաներ ներառող բնական սիմվոլների վաղեմաթյունը վրասավում է նալնադարյան մարդկանց ամնանաին գրասումներալ:

Մշակութային սիմվոլներն անցել են գիտակցական զարգացման գործընթացով՝ դառնալով հանրության և քաղաքակիրթ հասարակության կողմից ընդունված կերպարներ և գաղափարներ: Ըստ էության այս սիմվոլները գործառնվում են «հավերժական ճշմարտություններ» արահայտելու համար և պատկանում են իրենց մախնական, հմայական սկզբը: Մարդկային բանականությունը ներառում է բնագոյային եասկացության մախնաներ, որն, անշուշտ, կարող է մախնավել նրանց եասնապատասխան եռգելուն մոդելում:

Խորերդանիշները մեզ մոտենցում են բնությանը, ավելի ըմբռնելի դարձնում այն: Բնությունը մեր սիմվոլն է, և ինչ-որ տեղ մենք մեզ անվտանգ ու ապահով ենք զգում մեր սիմվոլի ետև: Իրականության ըմբռնումը անվերջ կոնցեպցիա է՝ եմբարկված սիմվոլային գործընթացների ազդեցությամբ:

Սիմվոլը ինչ-որ ներհայեցարությամբ է, որի որոշվածությամբ կախված է նրանից, թե ինչ է ինքն արահայտում: Ընդունված է աարքերել սիմվոլի իմաստ և նշանակություն հասկացությամբ: Սիմվոլի նշանակությամբ մարդկային կենսագործունեությունը համար կախված է այն գործառությանից, որ մա իրականում կաաաթում է: Նշանակությունը որոշվում է օրյեկտիվ էաթյամբ: Քանի որ նշանակությունը իրական գործունեաթյունից զաա արահայտվում է մաև վերալ միջոցներով, եեաաարար այն աաարկայական իրադարթյան աարքեր բնությանի հարարերակցումների, իմասարսրծ կազերի արահացումն է՝ աաարկայի բնությանի համապատասխաաա գործառություն:

Սիմվոլի նշանակությամբ, լինելով նշանալին համակարգի կաաոցվածաթյան միավոր, ամենևին էլ պայմանավորված չէ եաոյաթյակցման իրադարթյամբ, այն ցույց է տալիս եադարդվող նյաթի կայանությունը: Նշանին և խորերդանիշին վերաբերող եեգերանական ուսումնասիրություններում վերջիններիս նշանակությամբ իրարող է ներկայացվել աաանձին եաականիշների հասախաթթյան տեսալ, որոնք կարող են ելուկեա լինել աաարկաների և եթաությանի դասակարգման համար: Նշանակություններն իրենց եեթթին կազում են համակարգ՝ չեանգերալ գայաթյան խաաթային ձևերին, որոնք ձևավորվում են մարդու՝ օրյեկտիվ իրականությամբ հարարերվելու ընթացքում: Սիմվոլի նշանակությամբ բացահայտվում է իրեն նշանի, պաակների գործառության բալանդակություն: Գործառական մակարդակում այն գթևերվում է իրեն ընդհանրացման և եադարդակցման միասնություն: Սիմվոլի նշանակությամբ բարդ, աաաիճանակարգային կաաոյց է՝ բադարդված աարքեր մասերից, որոնց եաճալս անվանում են սեմանաիկական եաականիշներ, իմասաի անարոեելի աաթեր:

Կաթելի է աաանձնացնել «սիմվոլիկ նշանակություն» արաաաաաաթյունը: Այսպես՝ անցյալ դաըավերջին Ձ. Ֆրոյդը և Ի. Բրեյերը աարքերակեցին, որ եիաաերիայի և ցավի դեպքում ոչ թնակեռն վարքն ունի սիմվոլիկ նշանակություն: Ակնեաա է, որ անձնային սիմվոլիկան սասալել ոարարնայթ է և ոարողունակ, քան սյն, ինչ մարդը ֆիզիկապես զգում է: Սիմվոլի իմասաը բնաթագրվում է անեաաականությամբ՝ անկալս արահացումն անեաաական իրադարկան յարահաակաթյուններից: Այն ուղղակաթեն առնչվում է մարդու եադական ընկալմանը: Գիտակցված ապուվարթյունը եեշաաթյամբ յարացում է անգիտակցական իմասաի աարքը: Իրականում սիմվոլի ըմբռնման աաումով գլաակցակունն ու անգիտակցականը գուգակցվում են և անձի համար եանդես են գալիս իրեն արդյունք:

Այսպիսով՝ սիմվոլիկ միջոցները ոչ միայն ընդլայնում են իրականաթյունը, ալև եմարավորթյուն են տալիս սյն դիաելու որակական նոր աեսանկյունով: Մարդն ապրում է ոչ միայն նյաթական, ալև սիմվոլիկ աշխարեում: Լեզուն, սաաադելը, արվեսաը, կրանը աշխարեի աարքեր են, և մարդը շրջապաաալած է լեզվաբանական ձևերով, գեղարվեստական պաակներնեով, յիցարանուկան սիմվոլներով, կրանական ծեսերալ, աաանց որոնց դժվար է ըմբռնել որևէ երևայթ: Ինչպես Կասիերեն է աաում. «Մարդը տեսականորեն և գործնականում ապրում է սիմվոլներով»:

Բացառիկ եեաաթրքրթյուն է նեթկայացում սիմվոլի նշանագիտական կաաոցվածքը ծիսական արաթողակարգերի ժամանակ: Բարթ դեաթերում ծեսը պաեանջում է իր սիմվոլը, քանի որ անլիաաա է աաանց դրա: Արարողակարգի ընթացքում դրաերվու սիմվոլները պաեսրոնում են ծիսական վարքագծի աաանձնաաակաթյունները: Սիմվոլի նշանագիտական կաաոցվածքն ունի նշանակներ, գործողություններ

կյան օրյեկտներ, որոնք սիմվոլիկ ձևով դրսևորվում են ծիսական կոնոտեքստների մեջ: Ըստ էության աարքերն առարկաների, գաղափարների և գործալությունների հարաբերությունները պատկերացվում են իրրև սիմվոլիկ միջոց և համախմբություն: Յուրաքանչյուր արարալուկսրգ միավաժ է ալախալելու նոր գաղափարների, գործալությունների և սիմվոլալին հարաբերությունների ընլուումն ու յուրացումը, ալլապես տվյալ սիմվոլը չի սոցիալիզացվում հանրույթի կալմից: Այս աաումալ Տերներն ստաջարկում է աշաղլությունը քևտել սիմվոլը կրողների հոգերանակսն վարքագծին, որը դրսևորվում է ըստ աարաժքալին առանձնահաակալությունների և ազլուելակերսլի հոգերանության: Նորը գալիս է ծալրամասում ապրաղի ընկալումից, ալսինքն՝ եզրից: Ստեղծագործակսն միաքը արմահներ ունի սահմանի վրա. ալսորվա եզրը վաղվա կենտթոնն է: Ներքին տարաժալանը, ինչպես և արտաքին աիեզերալիսնը, ունի սահմաններ, որոնք կլսրալ են դառնալ սիմվոլիկ համակարգերի սահմաններ: Մլսրողը մշտապես ընդարժակում է աշխարհընկալման սահմանները՝ անճանաչելի միջոցալ գնալալ դեալի ճանաչողություն:

Սիմվոլներն ու սիմվոլալին հարաբերությունները ոչ քե ճանաչալական դասակարգման են ենթակս, ալլ գալություն ունեցալ հոգերանակսն մեխանիզմների շարքն են կազմում եզրը գգացմանքների՝ սեր, նախանձ, առելություն և ալլն, արթնացնելու, ուղղություն տալու, կառալսրելու իմասաալ: Միաժամանակ ինքնաալաշտզանական ալս մեխանիզմը նալատակալին ձևալ մասակարարվում է նոր ինֆորմացիալալ՝ ունեմալալ կամալին աապեկա: Արղլումքում անձն ամրողալամք սիմվոլացվում է իր կլանքալ:

Սիմվոլների ընդեանաք համակարգում առանձնացնում ենք ազգալին սիմվոլների էթնոմշակաթալին րացառիկալությունը: Ազգալին սիմվոլները տվյալ էթնոսի հոգեկերտվաժքի և մշակալքի հալաանշաններն են, որոնց յուրացումը րարղ ու աարողումակ սոցիալ-հոգերանական գոթընրաց է:

Էթնիկական ստերևաիալերն անեն ընդեանրացվաժ հուզական հագեցվաժություն և ազգալին գիահակցության մեջ ձգսաում են կալանացվաժ կլնոնարկման:

Ազգալին սիմվոլները հոգեկանի էթնիկական հաակլսնիշներ են, գաղանագրալին համակարգի րաղաղրիշներ, որոնք ներսանաւ են հոգերանական տեղեկաալություն տվյալ էթնոսի ենթագլոռակցական հոգեկլսնի մասին:

Ազգալին սիմվոլները նլարականացվաժ և րլորեղացվաժ են, կասվաժ ազգի մշակալքին և քաղաքակրթալանը, սրանալ իսկ նալասաում են աղգի հոգեկանի հաստաամանը:

Ստրեսալին իրալիճակներում (երկրաշարժ, սարես) ազգալին սիմվոլները էթնուզաշալան գոըժառույր են կաաարաւ անձի հոգեկարգալորման, հոգեշուկման աաումալ և դլորին են դարձնում սարես աալրաժ անձի սոցիալական հարմարումը:

Լինելալ ալլալ ժաղավրալի նլութական և հոգևոր մշակալքի, ինչպես նաև հոգեկան կլանքի կալում արժեքալին դրսերման ձևեք՝ ազգալին սիմվոլների յուրացումն ու ամրակալումը նալասաում են ֆրուսարացիալի հաղթահարմանը:

Ազգալին սիմվոլները ընդլալնում են անձի հիմնալսնլրի ենրաահքաղը՝ ներմուժելալ քուվանդակալին նոր իմասաներ: Ազգալին ծեսերի, սովոլալքների և ալանդությունների սաաջաղրումն ու աալորուրամշակալթալին կենցաղում դրանց կիրառումը րուլացնում են սարեսոգեն լարվաժությունը՝ անձի համար համահաշահեցման եզրեր գանելալ իրականության ենա:

Ակնեալա է ազգալին սիմվոլների հարաբերակցությունը դրանց եիման վրա ձևալորվաժ գիսակաթգի, առների, հալաաալիքների և ալլալ էթնիկական խմրին քնորոշ վարքալին մողելի միջև:

Ծեսը կանոնների ու գնահատականների ալարգ հանրագումար չէ, ալլ ուժերի ու էներգիաների խառնուրդ, ինչպես նաև գաղափարների համալսմրում: Այն հոգևոր մթնոլորաը, ուր տելի է ունենում ծեսը, սիմվոլի ձևալորման րալաղրիշներից է: Սովորութալին կենցաղում գորժառնվալ ծեսը սըշտ գանվում է գարգացման կիզակեսաւմ: Թեև նրա ձևը, սիմվոլիկ միջոցներն ու կաաուցվաժքները քվում են անվալալալ, ալնուհանդերձ դրանք միջակա դիրք են գրալում մարղա աշխարհընկալման և սոցիալական վորձի միջև:

Սիմվոլն էթնոսի կյանքում մեծ թվանդակաթյուն է և եարսաություն, քանի որ սերվում է դարերի խորքից եկող արքեաիպերից, պաակերացումներից, որոնք առարկայացել են ժողովրդի մշակույթում: Այս առումով ուշագրավ է սիմվոլի վերաիմասավորումը և վերակերպումը:

Անձը ձեռք է բերում իր եագեկան աշխարհին բնորոշ խիստ անեատական, յուրօրինակ մտածողության սիմվոլացում, որն սաավելապես դրսևորվում է ազգի կամ ժողովրդի կյանքի վճռական պատերի, ռախատրոշ իրադարձությունների, եագերանական ծայրահեղ լորվածությունների դեպքում: Մարեսաիին իրավիճակներում ազգային սիմվոլները դառնում են ազգապաշտպան ցուցիչներ: Այս պարագայում գործառնվում է վշաի արաադման մեխանիզմը: Ֆրուսարացնող դրապաաճառները մղվում են եմթագիտակցական ոլորա: Գործում է եակադարձ ռեակցիայի մեխանիզմը, որի ընթացքում մարդն ընարում է եարմարվողական սարատեգիա:

Էթնիկական աղաամդման սիմվոլացումը առաջ է բերում սոցիալոկտն մոր դիրքորոշումներ, իմացակրսն, եուգական, վարքային մոր ծրագրեր: Մուրյիմացիայի՝ վեեսցման, վոեմացման վերագրման պրոյեկցիոյի շնորեիվ է, որ յուրաքանչյուր խակական սիմվոլ իր մեջ լաաացնում է ազգային եագեկտներ: Եթե էթնոսը սիմվոլներ չունեմար, ընդ որում՝ դրական և րացասական, ապա մոր սերունդների էթնիկական սոցիալակրսնացումը լիարժեք չէր լինի (Ա. Նալչաջյան):

Այսպիսով՝ առանց մշակութային ֆեռնմենի անենար է դառնում սիմվոլների լիոխանցումը սերնդից սերունդ: Ինքնին մշակույթը թարերար մթնոլորա է մոր սիմվոլների սաեղծման ճանապարհին: Ազգային սիմվոլի ներքնայնացամը ինքնապաշտպանական քսսլանք է անձի եամար:

Եթե էթնոսը կորցնում է իր սիմվոլները, այդ թվում նաև սիմվոլային գործողությունները, ապա կորցնում է վսթքային սաերաիպերը:

Այսպիսով, պատմամշակութային եամրաեայա սիմվոլների իմաստային թովանդակության սոցիալական ենարավորությունների օգաագործումը նալսսաում է սոցիոմի ճգնաժամի եադթաեարմանը: Ազգային սիմվոլների սոցիալոկտն յուրացամը սկսվում է ընտանիքում, քանի որ այն առաջին սոցիալում է, ուր անձը ստանում է նալսնական կողմնորոշումներ մշակույթի դրսևորումների մասին՝ առաջնալին եագերանական մույնացում ունենալով սեիական էթնոսի եեա:

Ազգային սիմվոլների յուրացումն էքսպլեմալ իրավիճակում անձի եամար յուրօրինակ կարևորություն է սաանում, քանի որ ճգնաժամերի պատերին րարձրացնում է նրա դիմակայման ոգին և առավել որոշակի դրսևորվում են կամային եաականիշները՝ եմթագիտակցուկրսն թաին ուղղելով դեպի անցյալի մշակութային սիմվոլացած արժեքներ, որոնք, անաաըալրայս, ինքնապաաան դեր են կաաարում:

Ազգային սիմվոլները առավել եեշտացնում են եագեկարգավորման գործընթացը՝ նկաաի ունենալով անձի եմթագիաակցության մեջ սիմվոլորոցված օրյեկտների նախնակրսնությունը: Այս առումով էթնոլիոր անձն ալլելի պաշապանված է դառնում սարեսների պատին:

Ազգային սիմվոլների ընկալման եագերանական բնութացիլը պարգևիս աեսական մակարդակով եիմնվում ենք ազգային նախապաշարման, վաղնջական մաածոդության, դարերի խորքից եկող կարծրացած սովորությունների, բնապաամական ալլանդությունների և կրոնաձիսական պաակերացումների վրա: Ժողովրդակրսն մաածողությունն ունի եարուսա ավանդություններ, յուրաեսաակ ներկա, որն անընդեսա գործընթաց է ուլլալ ժողովրդի պաամամշակութային գարգացման եամար: Բալոր դեպքերում սիմվոլիկ մաածողությունը ազգի եագևոր կերավածքի ընդհանուր բնութագիրն է, ալլալ ժամանակաեաավածի եամար ձևավորման գործընթաց և արլյունք:

Ազգային ամթուջականության և կեցության լիլիաաիայական ընրոնումները եասաաաում ենք անեսաի և ժողովրդի մաածողության անքակտելի միասնությամք: Հեաևարար, եթե անադոեելի է այս միասնությունը, նշանակում է ազգին սարեսային վիճակից դուրս բերելու եամար ազգայնս սիմվոլը դառնում է ֆեռնմեն: Ազգային եագեթանությունը սմվում է ազգային ավանդություններից, ծեսերից և սովորություններից, իսկ վերջիններս էլ եագեթանական այնպիսի աարեր են, որոնք երկար դարերի ընթացքում վերապրվել են ազգային գիաակցություն մեջ: Անձը եագեղես ներքնայնացնում է դարերի

խորքից եկած մշակույթը, զգայական ու գիտակցական վտրձը, նաև ժպտվողական իմաստությունը, այս եղանակով էլ ազգային մտածողությունը ժառանգվում և վախճանվում է կոնկրետ անեախին: Այս իմաստով անձի մտածողությունը չի ետևադրվում ազգային մասձողության դրսևորումներին, քանի որ էթնիկական առերախիսի մեջ մտնող որոշ տարրեր դառնում են սիմվոլներ:

Այդուեքան՝ ավանդույթների սաեդծման ու ամրապնդման ընթացքան կաաարվում են անձի սիմվոլային ինքնաուպաշապանական գործընթացներ: Այալիսով՝ յուրաքանչյուր ազգային սիմվոլ ծառայում է էթնոսի ռարդույթի հաղթաեարմանը՝ նպաստելով ազգի սոցիալակոնացման գործընթացին: Մարդու սիմվոլիկ ըմբռնումներում արաաքինն ա ներքինը սերաորեն կաալաձ են մեկը մյուսին և ամրողջացնում են նրա եոգեկանը՝ րմականաարար եեշաացնելով վերջինիս ինքնաարաաեալաման ձգսամները: Մյուս կողմից եթե խոսքը վերադերում է ազգային սիմվոլների յուրացմանը, ապա դժվար չէ նկատել, որ էթնիկական նախաալաշարումները, սովոլայթներն ու ծեսերը ևս ենթարկվում են տրամաբանական մշակման, որով և եեշաացվում է մտածողության ալդ ձևի յուրացումն ու վախանցումը եաջորդ սերնդին: Առավել կոնկրետ նկաաի ուներ, որ ծալրաեեղ եոգեվիձակներում ժամանակի և աարաձության մեջ կոն անեեաաացաձ կան չրացաեալաձ ազգային կորեր, որոնք ռացսուիկ եանգամնքներում՝ առերեսային իրավիձակներում կարող են ռացվել և նորովի դրսևորվել: Այս իմաստով եասարական արեավիորները խաացման են ազգային մտածողությունը. դեալի անցյալ շրջվաձ եերազիսական եոսքը ռացում է ազգի դիմակալելու ալատմական իորձը (ոեառո եիշուլությունը), որի մեջ անձն իրեն աալաեով է գգում: Ազգային եոգեկերալաձքի՝ սարեսային վիձակով ալամանավորվաձ իաիալաթումները կարող են առաջ բերել նոր սիմվոլներ և ստերաաիալեր, քանի որ դեալրեսիաների ալաեին էթնոկիլր անձի եոգեկան աշխարհը առավել ճկան է:

ЗНАКОГО-СИМВОЛИЧЕСКАЯ СИСТЕМА: УСВОЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ СИМВОЛОВ В ПРОЦЕССЕ ПСИХОКОРРЕКЦИИ

Резюме

К. Саакян, Р. Оганнисян

Социальное усвоение национальных символов начинается с семьи, поскольку семья-первый социум, где человек получает первоначальные представления о культурных ценностях, психологически идентифицируясь с собственным этносом.

Усвоение национальных символов в экстремальных ситуациях приобретает особую, ярко выраженную значимость для личности, так как повышает стойкость ее духа, выносливость, делает сильнее, направляя подсознание к символическим ценностям национальной культуры, которые, несомненно, приводят в действие механизм самозащиты личности. Национальные символы играют огромную роль в психологической коррекции личности, облегчая ее ориентацию в экстремальных жизненных ситуациях.